

tussen groepen met sterke religieuze identificaties, met aan de ene kant het extreme islamisme, en aan de andere kant de Verenigde Staten, die de verantwoording van haar beleid meer en meer doorspekt met christelijke referenties. De link die Derrida legt tussen het buitenlandse beleid van de Verenigde Staten en het religieuze karakter van een politieke cultuur, die de meer seculiere en verlichte aspecten van haar oorspronkelijke constitutie marginaliseert, is een interessante, maar verontrustende gedachte. De unieke positie van Europa ligt volgens Derrida

nu hierin dat het omwille van zijn eigen ervaring met de Verlichting gekenmerkt wordt door een meer geavanceerde, niet-theologische politieke cultuur. Jammer genoeg is in de drie jaar die inmiddels verstreken zijn sinds de interviews, ook het pessimisme van zowel Habermas als Derrida over het vermogen en de bereidheid van Europa om de unieke rol die haar toekomt in de wereld ook daadwerkelijk op te nemen, niet ongegrond gebleken.

Stefan Rummens

[Bio]

Stefan Rummens is als postdoctoraal onderzoeker verbonden aan het Instituut voor Wijsbegeerte van de KU Leuven.

Voedsel voor 9 miljard mensen

Voedsel voor 9 miljard mensen. Perspectieven op landbouw en wereldvoedselvoorziening, Leuven: LannooCampus, 2004, 191 p.

Dit boek is bijeengeschreven door dertien professoren en docenten van de landbouwfaculteit van de KU Leuven, elk vanuit haar of zijn discipline. Maar het is een monseigneur die aan de grondslag ligt. Op een goede dag stelde Roger Vangheluwe, bisschop van Brugge zich de vraag: "Zijn er geen oplossingen voor de tientallen miljoenen mensen die voortdurend ondervoed zijn, en waarvan er velen zullen sterven van de honger?" Hij stapte naar de professoren en ze spraken af om een overzicht te maken van alle problemen die met het wereldvoedselvraagstuk samenhangen

en objectieve informatie te verschaffen aan mensen die over de voedselkwestie verder willen nadenken. Dat is voorwaar zeer ambitieus, om niet te zeggen onhaalbaar. In Heverlee weten ze dat ook wel, de decaan benadrukt dan ook in zijn voorwoord dat het boek niet alle problemen behandelt.

De auteurs hebben een interessante en leesbare tekst afgeleverd. Maar het zijn zowat allemaal landbouwwetenschappers, verbonden aan éénzelfde faculteit. Wie het boek leest moet dat goed voor ogen houden en zich afvragen hoe andere disciplines en andere geledingen van de maatschappij tegen dit thema aankijken. Politici bijvoorbeeld, bedrijven, vakbonden of organisaties voor ontwikkelingssamenwerking. Het is aan de lezer om bijkomende bronnen van informatie te zoeken.

Het boek valt in drie delen uiteen. In deel 1 geeft professor Eric Tollens een algemeen overzicht van het voedselvraagstuk. Ik licht er graag volgend citaat uit: “Zolang voedselonze­kerheid wordt gezien als een voedsel­pro­ductie­probleem, zal honger blijven bestaan”. Dat is een waarheid als een koe, maar toch neemt deel 3, ‘voedsel­pro­ductie’, zowat de helft van het boek in beslag. Blijkbaar onder het motto: landbouw­tech­nisch gezien kunnen we de honger de wereld uit helpen, als er maar politieke wil is.

De politiek komt aan bod in deel 2, waar men de vraag stelt welk beleid zou moeten gevoerd worden voor meer voedsel­ze­kerheid.

De appendix “genetisch gewijzigde gewassen (GGG): zegen of risico?” leest als een verdediging. Zo besluit de auteur met de uitspraak dat, in tegen­stelling tot de GGG-ontwik­kelaars, “de milieugroeperingen de consument wel efficiënt overtuigden van hun groot gelijk. Een inhaal­be­we­ging is dringend nodig, zoniet wordt een technologie met heel wat toekomst­po­ten­tieel op de helling gezet”. Ik kan er gerust inkomen dat aan een land­bouw­fa­cul­teit stemmen opgaan voor onderzoek naar GGG’s, maar vind het erg storend dat in dit werk slechts heel magertjes geschreven wordt over duurzame landbouw en alternatieve productiesystemen. Die zouden ‘zeker niet de oplossing zijn voor het wereld­voedsel­pro­bleem, gezien de hogere kost­prijs en de lagere productiviteit’. Reden genoeg om er enkele bedenkingen aan vast aan te knopen, net als aan deel 2 en 3. Met als uitgangsvraag: hoe moet het beleid evolueren op vlak van handel en land­bouw­tech­nol­ogie, om voedsel­on­ze­kere mensen op weg te zetten zodat ze dit basisrecht kunnen realiseren?

Markt­toe­gang

Deel 2 van ‘Voedsel voor 9 miljard mensen’ is terecht toegespitst op de rol die nationale overheden zouden moeten spelen in de land­bouw- en voedsel­e­con­omie van hun land. Per slot van rekening is de staat de ultieme verantwoordelijke voor het welzijn van haar burgers. Als hun recht op voedsel geschonden is mogen zij, op basis van de Mensen­rechten, gaan aankloppen bij hun regering. Dat klinkt natuurlijk nogal hol in situaties waar de staat een loopje neemt met de rechten van zijn burgers, of waar ze afwezig is, bijvoorbeeld in grote gebieden van de République Démocratique du Congo. In dergelijk geval heeft de inter­na­tionale gemeenschap een rol te spelen om opnieuw een degelijk bestuur op poten te krijgen.

Het boek verwijst onder andere naar de aanspraaktheorie van Nobelprijswinnaar Amartya Sen, die stelt dat een goed overheids­be­leid *ook en in de eerste plaats voor arme mensen* moet leiden tot transparantie, inspraak, sociale en economische mogelijkheden. Het belang van overleg tussen alle geledingen in de maatschappij, tussen overheid, profit- en non-profit (zoals NGO’s of vakbonden) wordt terecht benadrukt. Ook de Belgische ontwikkelings­e­conoom Jean Philippe Platteau wordt mooi geciteerd. Hij toont aan hoe in dunbevolkte gebieden de on­ze­kerheden en kosten verbonden aan economische transacties leiden tot een slappe plattelandseconomie en in de ergste gevallen tot voedsel­crises. Het mag op het eerste gezicht vreemd lijken dat zo’n 70 procent van de arme en ondervoede mensen op het platteland leven, maar toch is het zo. Hoe dichter iemand bij een stad woont, hoe meer mogelijkheden hij of zij kan vinden om de eindjes aan elkaar te knopen.

Deel 2 van het boek schenkt dus op een

goede manier aandacht aan een thema dat Vredeseilanden en veel andere ontwikkelingsorganisaties nauw aan het hart ligt, namelijk “empowerment” en “markttoegang” voor familiale boeren. Boeren die totaal los van de markt werken en alleen voor eigen gebruik produceren, je zal ze niet gemakkelijk vinden vandaag de dag. De mogelijkheid en onderhandelingscapaciteit om een deel van hun oogst aan een redelijke prijs te verkopen is van levensbelang. Voor Vredeseilanden heeft dit in 2004 geleid tot een verfijning van de aanpak, waarbij meer aandacht gaat naar vermarkting. Naast technische ondersteuning – duurzame productie, verwerking van de oogst, kwaliteitsbewaking, labeling – werkt Vredeseilanden aan de opbouw en de versterking van boerengroepen en -organisaties. Dat is de beste manier om hen terug meer inspraak en macht te geven in de landbouwketens. Hier en daar werkt het. In Costa Rica hebben boeren zich georganiseerd om een uitweg te zoeken uit de koffiecrisis, door via kwaliteitsverbetering en labeling (biogarantie, Max Havelaar) een meerprijs te bemachtigen. Tevens worden lokale voedselnetwerken zoals bijvoorbeeld boerenmarkten, uit de grond gestampt. (Vredeseilanden et al, 2004). Vooral in Afrika zijn de uitdagingen immens. Zo kreeg een Tanzaniaanse boerin anno 2003 maar 5 eurocent voor een kilo maïs, tegen 17 eurocent in 1993 (Vredeseilanden, 2003). Intussen lagen in Dar es Salaam oude graanvoorraden, waaronder rijst uit Florida van 1998. De depotmanager verklaarde daarover: “Je zal het misschien niet kunnen geloven, maar voor ons is het goedkoper om granen van overzee aan te voeren dan ze in het binnenland te gaan halen.” Hiermee belanden we bij de problematiek van goedkope invoer, vaak het gevolg van exportsubsidies (zie

kader). Daar moet echt een einde aan komen. Bovendien moeten ontwikkelingslanden, waar de landbouw een grote economische rol speelt, de nodige ruimte en steun krijgen om een eigen landbouw- en voedselbeleid te ontwikkelen. In de Wereldhandelsorganisatie (WTO) spelen de machtige landen echter een dubbel spel. Enerzijds eisen ze vrij spel op de wereldmarkt, zodat ze hun overproductie nog gemakkelijker kwijt kunnen in de ontwikkelingslanden. Anderzijds blijven ze vasthouden aan exportbevorderende subsidies, wat de overproductie en goedkope export in de hand werkt. “Voedsel voor 9 miljard mensen” behandelt de rol van de WTO wel, maar het mocht wat actueler en kritischer. Het boek besteedt geen aandacht aan de multinationals uit de agro-industrie die profiteren van het huidige internationale landbouwbeleid. Nochtans staat de machtige lobby van deze concerns een echte verandering in de weg, zij wegen sterk op het beleid.

Vredeseilanden is niet tegen Europese landbouwsteun. Het is niet de bedoeling dat onze boeren even arm worden als hun collega's in het Zuiden. Maar samen met andere Belgische NGO's, met de vakbonden en milieuorganisaties vindt Vredeseilanden dat één type subsidies, namelijk de exportsubsidies afgeschaft moeten worden. Vooral de Verenigde Staten en de Europese Unie gebruiken die subsidies om van een deel van hun overproductie af te raken. In Europa gaat dat om graan, vlees, melk en suiker. En om grote bedragen: van het landbouwbudget in de Europese Unie (ongeveer 50 miljard euro) gaat jaarlijks om en bij de 5 miljard euro naar exportsubsidies. Ongeveer 10 procent. Dat percentage daalt stilaan,

ooit was het 25 procent, maar het blijft hoog. Hoe zit dat in België? Vreemd genoeg zien we dat de exportsteun in België trager daalt. Ons landje verdeelt jaarlijks een klein miljard euro aan landbouwsteun op kosten van Europa. Daarvan wordt ruim 400 miljoen, dus ruim 40 procent uitgekeerd in de vorm van exportsubsidies. Niet aan boeren, maar aan een beperkt aantal agro-bedrijven. In 2001 waren ze met 354, waaronder 46 multinationals. Die sleepten meer dan de helft van de exportsubsidies in de wacht. Vooral Franse suiker- en graanbedrijven exporteren via de haven van Antwerpen en passeren dus in Brussel langs de kassa. We stellen dus vast dat een groot deel van het Europese budget voor landbouw in België en Vlaanderen aan exportsubsidies besteed wordt, geld dat niet bij de boeren maar bij de multinationale handelaars terecht komt. Vraag is of dat geld niet beter op een andere manier besteed zou worden. Bijvoorbeeld om onze landbouwsector en het platteland terug leefbaarder te maken, om boer en consument terug dichterbij elkaar te brengen, om vol uit voor kwaliteitsproductie en -consumptie te gaan, ... Bron cijfermateriaal: Bart Staes

Landbouw voor de armen: bio of GGO?

In eerste instantie nog even herhalen dat deel 3 van dit boek een mooi overzicht geeft over de mogelijkheden van plantenteelt, veeteelt, viskweek of irrigatie om meer voedsel te produceren. De geschiedenis van de westerse landbouw wordt helder geschetst en de bijdrage van professor Ronny Swennen over voedselproductie in tropische ontwikkelingslanden beschrijft mooi de landbouwsystemen en mogelijke strategieën om tot een hogere productie en productiviteit (opbrengst per hectare) te komen. Hij hekelt terecht

de interventionistische aanpak van sommige Westerse projectontwikkelaars die te weinig naar de lokale bevolking luisteren en zuiver technologisch werken. Waarbij gelukkig een verbetering merkbaar is en men de boeren begeleidt om de juiste strategie te zoeken en te kiezen. Dat principe proberen diverse NGO's al lang te huldigen, waarbij de "specialist" niet langer de alleswetende leraar is, maar een 'facilitator', die groepen helpt bij hun zoek- en leerprocessen.

Over biotechnologie zegt Swennen dat het perspectief biedt. Maar er is een probleem: "De biotechbedrijven doen nauwelijks iets aan de voedselgewassen voor de kleine tropische boer, en de kennis wordt gepatenteerd." Dit bevestigt deels de visie van Vredeseilanden en veel andere NGO's: amper vijf firma's beheersen zowat de hele markt van genetisch gemanipuleerd zaaigoed, en dat is een eerste groot nadeel van zogenaamde technozaden. Bijna al die zaden bevatten technologie van Monsanto. Het uitgangspunt voor giganten als Monsanto is hun eigen winstmaximalisatie, voor hen zijn arme boeren geen prioriteit. Het is dan ook naïef te denken dat de industrie zijn genetisch onderzoek zal toespitsen op de noden van arme boeren in Afrika en Azië. Recent is er veel te doen om het succes dat Chinese katoenproducenten zouden hebben met GGO-katoen, en de wereldvoedselorganisatie FAO heeft verklaard dat GGO's een potentieel hebben om bij te dragen aan voedselzekerheid. Maar het FAO waarschuwt tegelijk dat de Chinese ervaring met GGO's goed geanalyseerd moet worden en allicht niet gekopieerd kan worden in andere landen. China bepaalt immers grotendeels zelf de prijs voor de eigen katoen en is momenteel het enige land dat machtig genoeg is

om Monsanto voorwaarden op te leggen qua zaadprijs en eigendomsrecht op de nieuwe technologie. Zo hebben Chinese boeren wel het recht om GGO-zaaigoed te vermeerderen. In andere landen worden boeren voor de rechter gesleept.

Het FAO zegt ook dat voor veel boeren de bestaande technologie al niet toegankelijk is, dus dat eerst dat probleem moet worden aangepakt. Dit bevestigt de ervaring van lokale organisaties die in het Zuiden aan landbouwontwikkeling werken. Met hen pleit Vredeseilanden voor zogenaamde 'low external input sustainable agriculture', afgekort als LEISA, wat staat voor duurzame landbouw die zo weinig mogelijk externe hulpmiddelen aankoopt. Uit onderzoek (IIED, 2004) blijkt dat kleinschalige ecologische landbouwsystemen wél hoge opbrengsten kunnen voortbrengen. De risicospreiding is beter en er zijn stabielere vooruitzichten. Dergelijke goedkope, efficiënte landbouwmethoden kunnen het verschil maken voor de minder goedgevoerde boeren. Je moet rekenen dat van de 1,3 miljard mensen die als boerin of boer aan de kost komen, er 30 miljoen een tractor hebben, 300 miljoen een trekdier, maar ruim 1

miljard enkel hun handen en een hak of schop. Bij hen moet je dus niet met dure technologie afkomen. Ze hebben er weinig aan als er geen leefbare prijs betaald wordt voor hun producten.

Zo belanden we opnieuw bij de WTO-discussie. Om armoede te verlichten zijn andere handelsregels nodig dan de huidige, want die zijn op het lijf geschreven van de landbouw-grootmachten die hun export subsidiëren en tegelijk tegen de arme landen zeggen: zet je grenzen maar open voor onze producten. In die context zal GGG-technologie de dumping eerder doen toenemen dan een echte oplossing bieden. Want de grote voedselproducenten – lees: agromultinationals – zullen méér produceren en méér willen exporteren, en dus blijven lobbyen om markten in het Zuiden open te breken en zelfs exportsubsidies te doen stijgen. Vanuit Vredeseilanden en vele partners is de aanbeveling aan de beleidsmakers hier en in het Zuiden: streef naar meer rechtvaardigheid in de landbouw- en voedselhandel, investeer in echte kansen voor kleine boeren, werk met hen samen voor onderzoek, voorlichting en beleid rond duurzame familiale landbouw.

Jan Vanoppen

[Bio]

Jan Vanoppen is diensthoofd advocacy bij Vredeseilanden.

¹ Zeg maar: honderden miljoenen. Recente trieste cijfers geven aan dat ruim 870 miljoen mensen chronisch ondervoed zijn, dat is 1 op 7. Hun aantal is de voorbije jaren gestegen. Op de wereldvoedseltop (Rome, 1996 en 2001) en in de millenniumdoel-stellingen engageerde de internationale gemeenschap zich om dit cijfer tegen 2015 te halveren. Maar er wordt momenteel geen vooruitgang geboekt, blijkbaar is het geen politieke prioriteit.

Referenties:

IIED (2004): www.iied.org

Vredeseilanden (2003), Fausta's story. Is er plaats voor kleine maisboeren op de voedselmarkt? - www.vredeseilanden.be.

Vredeseilanden, Oxfam Wereldwinkels, Max Havelaar (2004), Hoe Rosaura de koffiecrisis overleeft. Is er plaats voor kleine boeren op de koffiemarkt? - www.vredeseilanden.be.

Schone en duurzame energie voor iedereen?

Jeremy Rifkin, De Waterstof-economie. Schone en duurzame energie voor iedereen, Amsterdam: Lemniscaat, 2004, 327 p.

Op de achterflap van het boek *De Waterstof-economie* wordt onder de foto van een ernstig kijkend persoon de auteur Jeremy Rifkin als “een internationaal vermaard auteur van visionaire boeken” ingeleid, en als “een persoonlijk adviseur van Romano Prodi”, de EU voorzitter tot 2004. De verwachtingen zijn dus hooggespannen om nu eindelijk eens een betrouwbaar toekomstbeeld van de energiedrager waterstof te kunnen lezen. Naarmate dit lezen vordert, namen mijn verwondering en ontgoocheling overhands toe. Aan het einde van het boek had ik geen enkel antwoord gekregen. Wel is de twijfel groot of de enkele interessante faits divers die ik las wel echt waar zijn, gelet op de ongerijmdheden en vaagheden die de auteur aanbiedt op de essentiële punten waarover het boek zou moeten gaan.

Het boek biedt verhalen, geen analyse. Dit zal wel de regel zijn als je boeken wil verkopen aan het grote publiek, maar dan zou ik graag verhalen gebaseerd op sterke en sluitende analyses willen lezen. De verhalen in dit boek zijn een aaneen naaien van feiten en fictie. Dit kan leuk zijn als het over

Da Vinci gaat, maar het is aarts-gevaarlijk als het onderwerp een van de meest cruciale problemen van de mensheid voor de toekomst behandelt: waar halen we de gepaste energie om onze gekozen vorm van leven (produceren, consumeren, transporteren, enz.) te voeden zonder dat het klimaat ineens stort en zonder de atoomgevaren te multipliceren? Boeiende vraag waar tientallen wetenschappers en maatschappelijk geëngageerde mensen en organisaties al jaren deeltjes van het antwoord ontwikkelen. Dit antwoord vereist de bijdrage van bijna alle wetenschappelijke disciplines en is in hoge mate politiek gekleurd omdat we moeten kiezen in welke maatschappij we in de toekomst willen leven. Dat is het lot van de mensheid als het over de energietoekomst gaat. En het gemakkelijke verhaaltje van Rifkin over de waterstof-economie zal daar niets aan veranderen.

Het boek vraagt wel wat geduld van de lezer die iets over waterstof zou willen leren. Pas in het achtste van de negen hoofdstukken snijdt de auteur het onderwerp echt aan. Op de ervoor 204 bladzijden die eraan voorafgaan neemt Rifkin de lezer mee naar her en der. Zoals naar een zeer onvolledig debat over de uitputting van de fossiele brandstofreserves (hoofdstuk 2), of een zevenmijl laars tocht door de geschiedenis van de Islam en het hedendaagse terrorisme (hoofdstuk 5), een schets van biologisch terrorisme en